

Posudek oponenta disertační práce

Univerzita Karlova, Fakulta humanitních studií

Studijní program	Studia dlouhověkosti
Autor disertace	PhDr. Oldřich Čepelka
Disertační práce	Veřejně prospěšné aktivity seniorů
Vedoucí práce	Mgr. Lucie Vidovičová, PhD.
Oponent	doc. Ing. Marie Dohnalová, CSc.

Autor disertace PhDr. Oldřich Čepelka se v disertaci zabývá aktivitami seniorů, jejichž přímé dopady přesahují hranice jejich vlastní rodiny a osobních zájmů a přinášejí prospěch obci, komunitě nebo společnosti (aktivity ve veřejném zájmu, veřejně prospěšné aktivity). Stanovil tři cíle: teoreticky a empiricky prozkoumat běžné i veřejně prospěšné aktivity seniorů jako soudobý sociální jev, identifikovat motivy, vnější faktory a bariéry pro realizaci aktivit a navrhnout individuální index aktivního stáří. V abstraktu uvádí, že „byl zaveden pojem osobní copingové strategie seniorů a navržen tzv. ideální, čistý typ ofenzivní, proaktivní strategie.“ Původní výzkumný záměr musel student upravit vlivem pandemie Covidu-19.

Teoretická východiska disertační práce

Části práce zaměřené na teoretický a konceptuální rámec jsou spojeny s tématy sociologie a sociální gerontologie. „Logika práce a řazení jednotlivých textů je spíše složité a jistě může vzbudit pochybnosti, neboť vybočuje z očekávaného splavného proudu myšlenek, faktů a vysvětlení.“ (s. 20). Teoretická a pojmová východiska: pojem senior, koncepce třetího věku, gerontologické koncepce, které se zabývají stárnutím, teorie aktivity, teorie odpojování, teorie kontinuity normálního stárnutí, preferenční model aktivity, psychologické základy teorie stárnutí atd. Za zajímavou pro zkoumanou oblast považuji teorii sociální směny.

I když je část rozsáhlá, doporučuji zastavit se při obhajobě u demografického a biologického přístupu k vymezení generací.

V těchto kapitolách mohou být uvedeny výstupy řešitelů výzkumů domácích i v zahraničí, ale v rozmanitosti témat a dlouhých autorových formulacích kritická analýza zaniká a text působí převážně jako konstatování. Tím teoretickou část přes svoji rozsáhlost a četnost témat považuji za zajímavou přehledovou studii. Kapitoly obsahují množství složitých formulací,

kteře vyžadují obzvláštñ pozornost. Je otázkou, zda všechna uvedená témata lze využít pro splnění cíle práce? Na s. 61 „Reciproční altruismus souvisí s veřejně prospěšným zapojením seniorů. Proč jsou někteří senioři náchylní „konat dobro“ mimo vlastní rodinu? V sociologických textech se objevují hlavně dva „motivy“ k dobrovolnické práci: seberealizace a altruismus.“ – zde chybí odkaz na zmiňované texty. V kapitole o copingu autor uvádí: „Nejčastěji se však zabývají reakcemi na stres, který vznikne pod vlivem izolované a dočasné události, jakou je neúspěch při zkoušce ve škole nebo rozchod s milencem/milenkou.“ (s. 70, bez odkazu).

Je zřejmé a je nutno ocenit důkladné studium pana Čepelky témat, která mohou souviset s projektem disertace. Konstatuji, že je jich buď příliš mnoho nebo jsou popisována nadmíru podrobně, že se čtenář ztrácí v logice výkladu a porozumění smyslu této části. U disertačních prací se předpokládá logický postup sledující hlavní cíl práce, provedení kritické analýzy literatury a výzkumů, zabývání se konkrétními aktéry ve zkoumané oblasti, jejich aktivitami, popisem obecných cílů a prostředků k dosažení i specifickými požadavky a aktuálním stavem jejich naplnění na základě diskursivní analýzy a studia pramenů a zdrojů.

Výzkumný postup, použité metody, způsob zpracování

Autor získával data z uvedených třech zdrojů: a) z kvantitativního, hromadného dotazníkového šetření, b) z kvalitativního, neformálního individuálního dotazování a c) z introspektivního, na osobní zkušenosti založeného poznání.

Zajímavá je část o vymezení veřejného zájmu a veřejného prospěchu (113-114), doporučovala bych komentovat u obhajoby návrh zákona o veřejné prospěšnosti.

Výzkum autora disertace probíhal v letech 2019-2021.

Původním záměrem, bylo: 1. Zjistit spektrum aktivit seniorů z hlediska jejich frekvence, zvlášt' se zaměřit na aktivity s veřejným dopadem a na některé postoje, které mohou diferencovat mezi více a méně aktivními osobami, a to hlavně v oblastech, které jsou ve veřejném zájmu. 2. Získat poznatky o vybraných faktorech a determinantách, které ovlivňují spektrum a intenzitu aktivit. 3. Vytvořit a ověřit individuální index aktivního stáří, který by umožnil vyhodnocovat kvalitu života jednotlivců, zejména z hlediska jejich veřejně prospěšného zapojení do života obcí, komunit a společnosti.

Kvalita a systematičnost provedených analýz a zpracování výzkumných dat je precizní, uveden je index stárnoucí společnosti, index aktivního stárnutí, individuální index aktivního stáří, individuální index veřejně prospěšných aktivit.

Otázka k obhajobě: Jak se do výzkumu a jeho vyhodnocení promítají témata uvedená v teoretické části práce?

Formální úroveň zpracování (posouzení přehlednosti, systematičnosti)

K formální úrovni zpracování mám připomínky týkající se posloupnosti v zařazování témat a ve složitosti formulací. Text je tak obsažný a autor poskytuje další a další informace, že čtenář ztrácí logiku výkladu.

Pokud jde o systematičnost, doporučuji u obhajoby jednoduše formulovat rámec výzkumného designu.

Přínos disertační práce, výzkumné výsledky a závěry

Veřejně prospěšnými aktivitami jsou podle zjištění Oldřicha Čepelky především laická formální nebo neformální dobrovolnická práce v NNO, odborových organizacích, politických stranách a církvích, expertní dobrovolnictví v NNO, tj. využití původní profese či získané širší kompetence pro veřejný prospěch, výkon volené funkce v zájmové organizaci, politické straně nebo zastupitelských sborech, aktivní účast na veřejně prospěšných akcích pořádaných veřejnou správou, průběžná práce ve prospěch nepříbuzných osob, kteří potřebují péči nebo pomoc (např. neformální pečovatelsví mimo vlastní širší rodinu), neformální účast na přípravě a pořádání veřejně přístupných akcí v obci, resp. dobrovolná práce pro obec, opakované (zpravidla měsíční nebo čtvrtletní) poskytování finančních darů na veřejně prospěšný účel, editace Wikipedie, blogy s tematikou veřejného zájmu a další veřejné komunikační aktivity, příp. i výuka na základní, střední nebo vysoké škole anebo v kurzech.

Práci lze hodnotit jednak z hlediska poukázání na problémy, které Oldřich Čepelka na základě svých dosavadních zkušeností a výzkumu v práci formuluje a řeší, ale zároveň je potřeba ocenit výzkum i získané poznatky a podpořit budoucí bádání v kontextu širších společenských souvislostí.

Otázky, které prosím objasnit pro účel disertace:

„Uznáváme z dějin přírodních věd vyvěrající obrovskou prestiž pozitivisticky orientované kvantitativní metodologie. Třebaže je však současná věda založena na replikovatelných důkazech a kvantitativních metodách, mnoho poznatků, rozhodnutí a obecných soudů vzniká s pomocí intuice, intuitivních procesů. Podle teorie dvojího procesu se při rozhodování, resp. poznávání uplatňují souběžně jak analytické myšlenkové procesy založené na racionalitě, tak

intuitivní a automatické kognitivní procesy založené na zkušenosti (Kahneman 2011)“. – s. 15

„Setkáváme se i s tradičním problémem vágních a tedy nevalidně formulovaných pojmů. „Jak často vykonáváte dobrovolnou činnost? – Jak často se účastníte práce v neziskové organizaci? - Vypište prosím, kterým aktivitám jste se věnoval(a) minulý týden.“ To jsou příklady otázek s nízkou intersubjektivitou, neboť při nedostatku přesné formulace (operacionální definice) spoléhají na shodu intuitivního chápání respondentem s obsahem, jaký pojmu stanoví výzkumník. Máme tedy sice velmi sofistikované statistické postupy s numericky přesnými výsledky, avšak postavené na nespolehlivých, ba konfučních odpovědích dotazovaných osob.“ – s. 17

Závěr

Poznatky získané provedeným výzkumem jsou cenné a dokazují, že student zvládl vlastní badatelskou práci a tím úspěšně splnil požadavky na absolventa doktorského studijního programu.

Celkově hodnotím předloženou disertační práci jako přínosný text představující východisko pro další badatelské aktivity. Zjištěné závěry lze teoreticky i prakticky využít. U individuálního indexu aktivního stáří, kdy autor vybral pro jeho tvorbu 23 různých druhů aktivit a vypracoval dva alternativní indexy doporučuji zamyslet se nad k praktickým využitím indexu v běžném životě – pro jednotlivce nebo pro instituce. Spolupracovat v tomto smyslu např. s Výzkumným ústavem práce a sociálních věcí, v.v.i.

U závěrů práce navrhuji uvažovat i o globalizačním diskursu, který vytváří funkcionální dimenze ve vztahu k novým trendům.

PhDr. Oldřich Čepelka prokázal tvůrčí schopnosti ve zkoumání oblasti studia dlouhověkosti. Předložená práce je původní a s mými výhradami týkající se zejména logického řazení témat a některých formulací je aktuální.

Disertační práce odpovídá požadavkům kladeným na tvůrčí činnost a doporučuji ji k obhajobě.

Praha 26. 7. 2022

doc. Ing. Marie Dohnalová, CSc.

Fakulta humanitních studií, Univerzita Karlova